

תורת המשפט

בירורי הלכות בשאלות המצויות בעניני חוזים והסכמים

פרשת כי תשא תשפ"ג

תוקף חוזה כשלא קראו מראש את כל הסעיפים

תמצית הנושא

שאלה: חתמתי הסכם עם הרבה עמודים וסעיפים, וכעת ראיתי שאחד הסעיפים שלא שמתי לב אליו בשעת החתימה, הוא אחרת ממה שסיכמנו בעל פה, השאלה שלי האם מה שנחתם בהסכם מחייב, או מה שסיכמנו לפני זה בעל פה.

תשובה: יש לדעת שכאשר חותמים על חוזה או על הסכם או על כל מסמך אחר, אע"פ שלא מבינים את מה שנכתב בו, או אפילו לא קראו זאת, הדין הוא שההסכם מחייב בכל מה שנכתב, אמנם אם יש סעיף שהצדדים מודים שסוכם ביניהם אחרת, אך בחוזה נכתב משהו אחר, ואפשר לומר שהסעיף בחוזה השתרבב בטעות, או אם יש סעיף שברור שלא היתה כוונת הצדדים להתחייב בזה, הדין הוא שמה שנכתב בחוזה לא מחייב. אך יש לדעת שזה יכול לבוא לידי דין ודברים בבית הדין ושם יוחלט על ידי הדיינים האם הסעיף נכתב בטעות או במתכוון, כך שזה יכול לגרור עלויות גבוהות ועגמת נפש. לכן מומלץ טרם חתימת כל הסכם לעיין היטב בכל הסעיפים, וכן להתייעץ עם דיין מומחה.

הרחבת הנושא

שלא קראו מ"מ מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו. ומבאר הש"ך (סק"ה) שכיון שלא קרא זאת וסמך על הסופר שכל הסומך על נאמנות של אחרים הוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר, וכן הביא הנהיבות (חידושים סק"ה) שכיון שחתם עצמו קודם שקראו גמר בלבו להתחייב כמו בשליש.

וכן נפסק (סי' סח ס"ב) שטר העשוי לפני עבודת כוכבים, והלוה בעצמו חתום עליו, אף על פי שאינו יודע לקרות, חייב בכל מה שכתוב בו שהרי גמר בדעתו להתחייב, ולכן חתם עצמו, ובודאי קראהו לפניו והאמין לקורא ההוא.

חתן שלא הבין את חיוב הכתובה

הרשב"א בתשובתו (ח"א סי' תרכט) על עם הארץ שבא לגרש את אשתו ואמרו לו בית דין שיפרע לו כתובתה, ואמר שלא הבין כשקראו את הכתובה, ושאלו את פי רבי מאיר והשיב ששומעין לו והוא נאמן ואינו מתחייב. אבל הוא סובר שאין שומעין לו דחזקה שהעידו עדים בעל פה ועל פיו חתמו, שאם לא אומרים כן לא הנחת חיוב לעמי הארץ ולא על הנשים דכולן יטענו כן וזהו דבר תימה, ומסיים הרשב"א שמה אעשה שכבר הורה זקן יושב בישיבה חכם אם איש שיבה.

והבית יוסף (אבן העזר סי' סו) אחר שהביא את תשובת הרשב"א שנחלק על רבינו מאיר כתב ואינו יודע למה נחבא אל הכלים משום דחזא גברא כיון דתיובתא לא חזא, ולענין הלכה מכריע כמו הרשב"א שמחייב חתימתו גם אם לא קרא והבין, שאם לא כן לא שבקת חיי דכל עמי הארץ יאמרו כן.

החותם מתחייב גם אם לא קרא והבין

הרשב"א (שו"ת המיוחסות לרמב"ן, עז) הביא שאלה שיש הודאה בחתם ידו, והשטר בגופם של כותים, האם כיון שלא יודע לקרא לא מועיל חתימתו, או דזהו דין רק בעדים שאם לא מבינים זה לא נקרא עדות, אבל בהודאת בעל דין הוא הודה בכל מה שנכתב.

ומסיק הרשב"א שכל שחותם אפילו שאינו יודע לקרות, אומרים כל שחתם מסתמא קראו לכל מה שכתוב בו לפני שחתמו. ומוסיף שאפילו שמודה שלא מבין, או אפילו שיש עדים שלא קרא לפני שחתם, מכל מקום מתחייב בכל מה שכתוב בו, כיון דלא חשש לקרותו וסמך על הסופר, שכל הסומך על נאמנות של אחרים, הלא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שיאמר מי שהאמין על עמו, והיו טעמא דשלישי, וגדולה מזו אמרו (בגיטין סד) בבעל נתן גט לשליש, והבעל אומר לפיקדון, והשליש אומר לגירושין, הדין שהשליש נאמן שכיון שבשעה שהשליש את הגט, יודע שהשליש יכול לתת לאשה, ולכן כתב זאת לשמה ונתנו לגרש באופן שהנפקד יאמר שזה לגירושין, וכל שכן בחותם שסומך על אחרים, אפילו שאינו יודע מה כתוב שם, ולא קרא זאת וחתם, כוונתו שהוא גומר בדעתו להתחייב בכל מה שכתוב בו, ומתחייב בזה.

המבואר שאפילו שברור וידוע שהחותם לא יודע לקרות גם מה שכתוב, וכן גם אם מבין את השפה ברור שלא קרא, רק כיון שסומך על נאמנות כותב השטר שהרי בלי זה לא ה' חותם, ולכן הדין שמתחייב בכל מה שנכתב בשטר, וכן הובאה תשובה זו בקיצור בתשובתו (ח"א סי' תתקפ"ה).

ונפסק להלכה בשו"ע (חו"מ סי' מה ס"ג) הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של עכו"ם, והדבר ברור שאינו יודע לקרות, ויש עדים שחתם עד

האמת שמעיינים בתשובת הרשב"א נראה שמה שרבי מאיר מודה דיכול לטעון שלא הבין מה שהתחייב זה בקראו את הכתובה, אבל לא שחתם, שבזה יודה לרשב"א שמתחייב ולא יכול לטעון שלא הבין, וכן מבואר להדיא בכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף סי' סו סל"א) דשיטת רבי מאיר זה רק בכתובה דעדים הוא דקא מחייבי ליה, אבל כשהוא עצמו חותם על חתימתו שיש חזקה דאשם לא חותם עד שידוע מה כתוב שם, ואם חותם זה על דעת להתחייב בכל מה שנכתב.

וכן נפסק בשו"ע (ח"מ סי' ס"א ס"ג) מי שטען על כתובת אשתו שהיה ע"ה ולא הבין כשקרא החזן הכתובה והתנאים אין שומעין לו. ומבאר הסמ"ע (ס"ק כג) דהוי ליה לומר כן מתחילה שלא מבין ולבקש שיפרשוהו, וכל שתיקה בדבר זה נחשב כקבלה לקיים מה שהסופרים נוהגים לכתוב בשטרות ובכתובות ובדקדוקיהן.

וכן פסק הרמ"א (אבן העזר סי' ס"ו ס"ג) ולכן עם הארץ שבא לגרש ואמר אחר"כ שלא הבין מה שהיה כתוב בתנאים או בכתובה אינו נאמן דודאי העדים לא חתמו מה שלא העידו בפניו תחלה על פה. והחלקת מחוקק (ס"ק מה) מבאר שמאחר שמי שלא יודע לקרות פסול א"כ בודאי לא חתמו עד שקראו תחילה בפני החתן והגידו לו, וכן מבאר הבית שמואל (ס"ק טו). [ויש עוד כמה מקומות בשו"ע, אך לא נביא מחמת קוצר הידיעה].

הדברי גאונים הביא שבשטר קנין אם לא ידע מה חתם אינו מתחייב

הדברי גאונים (כלל קב סי' ט) הביא את המהרי"א ז"ל ענזיל (סי' מט) שחילק שדוקא בשטרי הלואה וחיוב שיכול אדם לחייב את עצמו גם בדבר שאינו חייב, אבל בשטרי קנין כגון מכר ומתנה זהו טענה שלא ידע כיון שצריך דעת המקנה. וכן חילק דגם בשטרי חיוב לא מועיל רק שכתב הסופר שיש לו דין שלישי שסמך עצמו על אומנתו וגמר בדעתו להתחייב בכל מה שיכתוב, אבל אם הביא המלוה שטר כתוב ולא קראו לפניו רק האמין להמלוה לא ה' בדעתו להתחייב בכל מה דכתב כיון שהוא הבעל דין.

תשובת חתם סופר בענין ויכוח רב עם קהילה עבור כמה זמן התחייבו לשלם לרב

החתם סופר בתשובה (ח"מ סי' ה) הביא שאלה בענין קהל שחתמו לרב שמתחייבים לשלם לו עשרים זהובים כל שבוע כל זמן שהוא בקהילתם, והקהל טענו שהתחייבו רק על ג' שנים, והשטר שכתב הרב בכתב ידו כתוב שהתחייבו לעולם, זה נעשה שלא בידיעתם וחתמו עצמם ולא קראו מה שבתוכו, והביא שם את תשובת הרשב"א הנ"ל, והוסיף שאותם שחתמו סמכו על הרב והסכימו לכל מה שכתב שחזקה אין אדם חותם טרם קריאה וידיעה. ועוד דיש חזקה לא חציף הרב לזי"ף באסיפת קהל ועדה לכתוב מה שלא נאמר בדבר שעתיד להתגלות, וחזקה אלימתא זה. ועיי"ש במה שהאר"י שם, והכריע עם הרב שהחיוב לעולם כמו שכתוב בשטר, ודחה את טענת הקהל.

המבואר מפסקי השו"ע ומהפוסקים שחתימה מחייבת אפילו שברור שלא הבין ולא יודע לקרות את ההסכם

ומכל מה שנכתב לעיל נראה פשוט שאם חתם על חוזה ויכל לבקש שיסבירו לו, ולא עשה כן הדין שנחשב שקיבל על עצמו כל מה שנכתב בו, וכ"ש שאם הלכו לעורך דין ושילמו לו שיערוך הסכם ודאי שסומך עליו ולא יוכל לטעון שלא הבין את מה שהעורך דין הכין ההסכם.

באופן שסוכם אחרת ממה שנכתב בחוזה.

במקצוע בתורה (סי' מה סק"ג) אחר שהביא את תשובת הרשב"א, כתב

שצריך עיון לפי זה אם מודה בעל דין שלא נתחייב לו כל כך כפי מה שכתוב בשטר אם נימא שיתחייב שאפילו שמצינו ששליש נאמן וכתבו התוס' (גיטין סד. ד"ה שלישי) אפילו משקר, מכל מקום לא מסתבר כלל שיתחייב יותר ממה שנתחייב. והביא את פסק השו"ע (אבן העזר סי' סו ס"ג) בעם הארץ שבא לגרש ואמר שלא הבין מה שכתוב בתנאים שאומרים שמסתמא קראו לפניו, ולא נתן טעם שסמך עליהם. ואפשר ששם טען שהטעו אותו וכתבו יותר ממה שהתנה בעל פה, ונשאר בצריך עיון.

הישועות ישראל (סי' מה, עין משפט סק"ג) הביא באריכות את תשובת הרשב"א ודן שם באריכות בדבריו, ובתוך הדברים כתב כששחתם עצמו בכת"י אינו נאמן לומר שהסופר הטעו ושכתב שלא ציוה, אבל כשמודה הלה שלא ציוה כך או שהביא עדים מהני. מבואר מדבריו דסובר שגם אם נחתם חוזה בתנאים מסוימים, אבל אם הצדדים מודים שסוכם אחרת, הדין שמה שסיכמו מחייב אפילו שבהסכם ביניהם כתוב אחרת.

דבר זה מצוי שחותרים על הסכם שהיה בו סעיף שלא דובר, [וזוה קורה שמעתיקים מהסכם אחר ושוכחים לשנות איזה סעיף], שלזה ברור שאין לו נאמנות לגבי זה, והחוזה עם הסעיף הרלוונטי שהם סיכמו ביניהם אחרת, הסיכום הוא המחייב, ולא החוזה.

באופן שהכניסו סעיף או דרישה לא מקובלת שלא סוכם על כך.

אמנם זה פשוט שאם יש סעיפים בחוזה שאינם קשורים כלל לנושא העיסקה, או דברים שבכל החוזים הרגילים אין דרכם של אנשים לכתוב סעיפים אלו, ואפשר להגדירם כטעות, רק שהחותם סמך על נאמנותו של כותב ההסכם, בזה ברור שלא נתן החותם את אמונו ואין כוונתו להתחייב על דברים בלתי סבירים, ואין חתימתו מחייבת גם לפי שיטת הרשב"א, וכמובן אם זה יהי' מוכח שאין שום צד בעולם לכתוב כזה סעיף, שאם יש שכותבים זאת אז יהי' קשה לטעון זאת.

החוק בענין טעות בהסכם

נביא חלק מעיקרי החוק, אך יש לדעת שכל דבר יש לבדוק לגופו של ענין, ולהתייעץ.

מי שהתקשר בחוזה, והיתה שם טעות בהסכם, וניתן להניח שלולא הטעות לא היה מתקשר בחוזה, והצד השני ידע או היה עליו לדעת רשאי לבטל את החוזה, אבל טעות אינה עילה לבטל את החוזה, אם ניתן לקיים את החוזה בתיקון הטעות והצד השני הודיע לפני שבוטל החוזה שהוא מוכן לעשות זה. אבל אם נפלה בחוזה טעות סופר או טעות כיוצא בה, יתוקן החוזה לפי אומד דעת הצדדים, ואין הטעות עילה לבטל את החוזה. ניתן החוזה להפרדה לחלקים ועילת הביטול נוגעת רק לאחד מחלקיו, ניתן לביטול אותו חלק בלבד, אולם אם יש להניח שהצד הרשאי לבטל לא היה מתקשר בחוזה לולא העילה, רשאי הוא לבטל את החלק האמור או את החוזה כולו.

ההמלצה למעשה

לפני כל חתימה על חוזה או הסכם על כל מסמך אחר יש לדעת שגם אם לא מבינים, או לא קוראים את כל הסעיפים, זה מחייב כל מה שנכתב. חוץ אם יהי' אפשר להוכיח על סעיף שלא דובר עך כך ואין דרך האנשים לסכם כך, או שסוכם אחרת, שזה אחרי התדיינות בבית הדין או בבוררות או בכל מקום אחר שהצדדים יחליטו, אם זה טעות או שנכתב במתכוון, ודין ודברים זה יכול לגרור לעלויות גבוהות, עם הרבה עגמת נפש. לכן מומלץ טרם חתימה על חוזים והסכמים מכל סוג שהוא, לעיין היטב בהסכם, ולהתייעץ עם דיין מומחה שמבין בנושאים אלו, ע"מ לא להיות המצועקים לשעבר.

נכתב ונערך ע"י הרב משה פלדמן שליט"א

דיין בבית דין צדק - 'עמלים' • בורר מומחה לעניני מקרקעין, שותפויות, חוזים, הסכמים וצוואות

טל: 052-7119617 • אימייל: F7119617@gmail.com

להערות והארות • הצטרפות לקבלת הגליון באימייל: th830830@gmail.com

